

Sanski Most

Sad imam 38 godina, imam suprugu i 2 djece koja idu u osnovnu školu. Prije rata sam živio u selu blizu Sanskog Mosta i imao sam fin posao. Kuća mojih roditelja je gore na selu, pa sam gore živio. Kad sam se oženio onda sam privatno stanovao dolje. Privatno sam stanovao u gradu a poslije sam dobio neki stan.

Bilo je lako naći dobar posao tada, svaki je posao imao svoje neke karakteristike, a u suštini su svi poslovi, sva radna mjesta po meni bila približno plaćena. Ko je htjeo da ide u školu mogao je da se školuje i sve ostalo, a ko je htio da radi mogao je da radi. Ja konkretno mogu samo reći da je u općini Sanskog Mosta zaposlenost bila oko 90 procenata.

Bilo je mješano stanovništvo kod nas, ne bih znao reći po procentima, ali je sasvim mala razlika bila. Nešto malo je bilo više srpskog živilja, nešto manje Muslimana a bilo je manjina Hrvata, ne bih tačno znao.

Ja sam se mahom družio sa svim ljudima i odnos je bio sasvim normalan. Meni su ljudi dolazili kući, išo sam i ja kod drugih, fino se slagali, uzajamno se pomagali. Što se tiče gore sela i što se tiče moje sredine gdje sam ja radio, ja imam takav utisak da se strahovito fino slagalo. Ja sam uvijek poštovao čovjeka kao čovjeka. Nisam ga nikad mogo gledati da li je on ovo ili ono - to je najmanje bitno. Svak je imao slobodu da vjeruje u nešto. Ja lično poštujem sve to. Nisam imao možda dovoljno vremena da se tome posvetim i šta ja znam. Samo Bože daj da svak poštuju onih 10 zapovjesti, do ovoga sigurno ne bilo došlo.

U mom periodu dok sam ja živio, ja ne vjerujem da je komunizam bilo kome mogao da smeta. Možda u ranijim periodima da je možda nekom smeto. Ja sam rano ostao bez oca. Ostalo nas je petero djece i majka, tako da smo se morali posvetiti više radu nego bilo čemu drugom, da bi se iškolovali i na neki način svojoj porodici obezbjedili budućnost.

Mislim da je više bilo do volje naroda, do običnog čovjeka, svak se mogo posvećivat, koliko je ko imo vremena.

Ja sam Srbin, a moja supruga je iz mješanog braka Hrvatice i Muslimana. Nismo imali nikakvih problema - normalno smo živjeli i radili. Na tom prostoru oko Sanskog Mosta je bilo prilično dosta mješanih brakova i ljudi nisu prije rata razmišljali da bi moglo doći do ovoga do čeg je došlo.

Što se tiče vremena prije rata, ja bi više otišo na tu ekonomsku stranu života. Ekonomski smo dobro stajali, pogotovo jedno možda pet, šest godina prije rata i do pred sam rat na jedno dvije godine. Recimo minimalni mjesečni lični dohodak je bio 400 maraka, to je ipak bila fina plata. Tako da mislim da ekonomska strana nije mogla da bude uzrok svemu ovome, jer imali smo sve. Imali smo jake firme koje su radile i koje su mogle da rade. Išlo se svjesno na to da se uništavaju te firme. Naši lideri u bivšoj Jugoslaviji trebali su da misle na narod, trebali su da

budu mudriji. Bolje da su sačuvali neko jedinstvo, nego ovo do čega je došlo. Ja mislim da su oni mogli spriječiti rat. Da su malo više pitali narod, možda do ovoga ne bi došlo.

Rat je došao pod plaštom neke demokratije, nacionalnih stranka koje su išle sa svojim programima pod tom parolom demokratije. Kamo sreće da se ni jedna nacionalna stranka nije formirala, ne bi do rata došlo. Ali, uzrok svemu su nacionalne stranke. Možda bi bilo najlogičnije da su mješani brakovi formirali neke svoje stranke. Tad sigurno do rata ne bi došlo.

Kad je rat počeo kod nas u aprilu 1992. godine, stvarno nimalo nisam bio u to upućen, nas je to samo zateklo. Kod čovjeka gdje sam privatno stanovao, bilo je i muslimanskih porodica i hrvatskih porodica i tu nas je zateko taj nesretni rat. Odjednom je buknuo, zapucalo se, mi nismo znali. Šta je tačno bilo ne mogu da o tome da pričam gdje nisam bio prisutan, jer sam u kući bio. Bilo je tu i male djece, bili smo svi skupa, tješili jedni druge da će biti dobro.

Teška je bila situacija za hranu. Dobro ja sam imao, na selu smo imali, držali smo blago, sijali smo, tako da sam sa tim uspio da prehranjujem i ženinu familiju, i taj krug svojih prijatelja koji nisu imali mogućnosti, jer je sve bilo skupo.

Normalno da je rat uticao na moj svakodnevni život zato sam bio u mješanom braku. Nikom nisam odgovarao. Malo komšije, svako pomalo. Ali, ja sam ostao dosljedan, mislim da sam ostao čistog obraza što mi je najbitnije. I ja i moja porodica iza toga uvijek stojimo. Teško je bilo za njezine roditelje, familiju, sve to ispaštaš, ne znaš zbog čega ispaštaš. Roditelji moje supruge nisu imali nikakvih problema, sve do kraja, pred pad Sanskog Mosta. Tad se dosta muslimanskog i hrvatskog življa pokupilo i otišlo je za Zenicu, tako da su i oni otišli tad. Kuću su napustili dva tri dana prije nas.

Nisam bio vojnik od 1992. godine, jer sam bio u radnoj obavezi sve do 1995. godine. Tad su kupili i ja sam morao prihvatiti, zbog komšija. Nikad nisam bio pristalica toga i ja stvarno na liniji nisam nikog vidio. Ja sam bio kao vojnik par mjeseci prije pada Sanskog Mosta. Jednostavno sam morao biti tu. Nikad nisam znao razlog zbog čega sam tu. Možda je sa druge strane bio čak neko od mojih kolega. Nikad nisam došao u situaciju recimo, da mi je život bio ugrožen.

Moji su kuću napustili 10. oktobra 1995. godine, zbog nesigurnosti u ratnim dejstvima. Jer nikad ti ne znaš hoće li naići dobar čovjek na tebe, ili će naići loš čovjek. Bez obzira jesam li ja kriv, on ne zna jesam li ja kriv ili nisam. Prema tome, malo ko se odlučio da čeka. I djeca su mi bila mala, pa se zbog djece najviše krenulo. Ali pazite - kretalo se, nije se znalo da li se ide u neku sigurnost ili ne, nego je to mahinalno došlo. Kad ti krene narod, normalno je da kreću svi. Ja sam tada bio na liniji. U mene je supruga sa dvoje djece izašla pješke. Imao sam nekog fiču ali žena nije znala voziti i tako nam je sve ostalo. Jedva je uzela neki cekerčić i tako nešto malo stavila, čini mi se hljeba i malo salame. Mali je tad imao 5 godina i morala je njega nositi. Više ga je nosila nego ga je vodila. Tako su

krenuli pješke do Prijedora. To je nešto oko 30 kilometera. Negdje ujutru oko pola šest su došli u Prijedor. Ja ništa o njima nisam znao petnest dana.

Kada je potpisano primirje otišao sam da ih tražim. Tako da sam pito jednog čovjeka da li zna šta o njima, a on kaže - evo njih tu na ulazu u Prijedor. Tu sam ih našao na ulici, u kombiju su jednom bili. Tu je bilo njih 13 u kombiju jednom. Znaš kako je, ja sam tad imao oko 94 kg, i kad je pao Sanski Most neko je došao na liniju i rekao da je sve oko opštine, civilno stanivništvo oko opštine, pošte, SUP-a, suda, to je taj dio grada gdje sam ja stanovao, da je to sve otišlo. I ja sam maltene za tih 15 dana došao na 64 kg. Nije to jednostavno, nije, ali mi je bilo drago kad sam ih vidio.

Kad sam porodicu našao, nazvao strica u Srbiji i pitao ga bi li primio moju porodicu. Rekao je nema problema i tako da su otišli. Ja sam još jedan period, kratko vrijeme, ponovo išao na liniju, a nakon mjesec dana sam i ja otišo za njima. Tamo su djeca spavala na stolicama, bilo je puno ljudi u jednoj prostoriji, oko tridesetak. Kako se ko snađe za hranu. Ostali smo tu jedno četiri mjeseca. Poslije smo se vratili ovde u Republiku Srpsku, u ovaj smještaj, tu sad gdje jesmo, 1996. godine, početkom februara.

Nigdje nama nije dobro. Najbolje bi bilo da smo svi kod svojih kuća. Ja ne znam da čovjek može reći da mu je fino u tuđoj kući, kod drugih ljudi, ali eto. Ovdje se samo preživljava, mahom svi se bavimo skupljanjem sekundarnih sirovina, to nosimo na otpad, prodajemo i od toga živimo. Imamo nešto preko Crvenog krsta, nešto preko mjesne zajednice. I ova jedna humanitarna organizacija MPDL, oni su nas preuzeli i zahvaljujem im, i inače jedan iz UNHCR-a, dosta nam je i on pomogao. Težak je život ovdje, svaka porodica je smještena u jednu prostoriju, a te prostorije su 5 sa 3 m, a neke su i manje. A mahom su to porodice sa 3,4,5,6 članova. Vodu i struju imamo i to je uglavnom redovno. Ali, eto vidite to je samo ivericom zakovano, tu je zimi strahovito hladno, a ljeti vruće. Najbitnije mi je da mi djeca imaju što pojesti, da nisu gola, to mi je trenutno najveća briga. Imam strica u Njemačkoj i on mi je pomogao nešto. Isto i brat od strica koji je vani, on je pomagao i to mu nikad ne mogu zaboraviti. Nisam izgubio rođake zbog rata, ali žao mi je bilo koga, ali eto u svoj toj nesreći imao sam sreću da mi niko nije nastradao. Žao mi je bilo koga ko je nastradao u ovom ratu.

Bio sam otprilike prije mjesec i po dana kod kuće u Sanskom Mostu. Išao sam da obiđem i vidio sam temelj, kuću nemam. Sad se ne bi vratili jer toliko su odnosi poljuljati, jer mi smo mješani brak i mislim da nismo nigdje dobro došli. Možda bi bilo najbolje za nas da nam stvore malu mini državicu, pa da nas tamo sviju smjeste.

Zašto je bio rat u Bosni? Na to pitanje može da odgovori par ljudi koji su taj rat započeli. Ostali, ja mislim ne znaju zašto je bio, nego jednostavno desio se.

Nacionalne stranke su krive, nema ko drugi biti. Sve tri, sve. Čak je međunarodna zajednica tu dosta doprinjela. Trebala se puno ranije uključiti da sagleda probleme, a ne kad prođe rat da se uključuje. Kad padnu žrtve kasno je. Teško je pomiriti čovjeka koji je izgubio sina, rođaka i sa jedne i sa druge strane. Teško je to izmiriti, njemu je svak kriv.

Pravi čovjek će i reći da su svi ljudi ovdje živjeli i radili zajedno prije rata, zato što je i bilo tako. Mi smo radili, družili se, išli zajedno na izlete, posjećivali se, ženili i udavali, i na sahrane išli. Niko nije imao problema. Ali u svemu tome taj nesretni rat je donjeo ono što je donjeo. Tad su isplivali ljudi neradnici, rat im je došao najpovoljniji da ostvare neke svoje ciljeve. Možda su oni sada sretni ali nikad im duša neće biti čista. Najgroznije sam se osjećao kad je veliki moj prijatelj, Musliman je, nema veze, kad je odlazio. Navratio sam kod njega i nisam ni znao da će ići, neg sam navratio sa sela, jer je moja majka nešto spakovala, ceker jedan, nešto bjeline, voća, povrća, pa sam im navratio. I kad mi je rekao da ide pa još on mene pita šta bi. Da kažem ostani i da mu se nešto desi, to ne bi mogao preživjeti, nikako. Da kažem idi, teško mi je reći. Oluči, ne mogu ja.

Interes od ovoga rata imo je samo onaj ko nije htio nikada raditi. Taj se kroz rat obogatio. A običan čovjek je izgubio i uvijek će biti gubitnik. Takvih je najviše ljudi.

Daj bože da je ovo sad što je prošlo, da je to samo kod nas i da se više nikada ne ponovi na zemaljskoj kugli. To je najveće zlo koje može da se desi. Niko nije svjestan, niko nije svjestan šta to znači i koje su posljedice poslije svega toga. Niko ništa nije dobio, nit će ko kada išta dobit od toga. I u porodici kad se dvoje posvađa samo gubi, a kamoli u državi.

Znam koliko sam se ja u životu patio, tako se i svaki čovjek patio u životu da nešto stvori, i to za sekundu sve ode. Nije bitno koji je čovjek. Čitavo vrijeme do tada sam radio i živio sam da radim i jednostavno da imam fin život, da stvaram. Pazite meni je sve u ratu teško padalo, odlazili su moji prijatelji koje sam poznavao, koji su mene znali i tako to, i to mi je sve strahovito teško, ali najtragičnijini je bio taj period dok nisam saznao šta mi je sa porodicom, da li mi je porodica živa.

Ali, mislim da ljudi mogu živjeti ponovo u miru. Možda bi bilo najpametnije da žive samo kao dobre komšije, jer puno je krvi palo sa sve tri strane i možda bi to bilo najpametnije.

Prije svega ja sam čovjek, i za mene ima samo čovjek i nečovjek. To je osnovno. Dobro kod nas je specifično bilo na ovim našim prostorima bar što se tiče u BiH, to je ova tri naroda - Srbi, Muslimani i Hrvati i ostali kojih je bilo. Pošto su mi otac i majka i njihovi roditelji porijeklom srpske nacionalnosti, normalno da sam i ja Srbin. Ja jesam Srbin, ali prije toga volim da sam čovjek, prije svega toga. Šta sad moja djeca? Moja supruga iz mješanog braka, Muslimana i Hrvatice, udata za mene, Srbina. Šta su djeca? Ne znam ja, ali volio bi samo da budu ljudi, da

budu dobri ljudi, što je najbitnije. Nije bitno gdje se on nalazio, nek bude čovjek, i svakog čovjeka neka prihvati kao čovjeka. Nečovjeka kao nečovjeka. Nema veze ko je on po srodstvu, bio on i brat, ako nije čovjek nije čovjek.

Ja se uopšte nisam promijenio što se tiče kako pratim svoju religiju. Nisam toliko puno pratio ni prije, a pogotovo sada. Najviše mrzim ljude, s bilo koje strane, koji isto nisu pratili prije, a sada prate. Moj pokojni otac je slavio srpsku slavu, to je Đurđevdan. Ja ne slavim, mada je to recimo prilika da se sastane rodbina i prijatelji. Ali sam slavio recimo rođendane djeci. Dolazili su svih nacionalnosti i nikada nisam imao nikakvih problema. Mojih je osam-devet drugova što smo se družili bili i Srbi, i Hrvati i Muslimani, uvijek smo bili zajedno i nikad niko nikom nije mogo zasmetati, niti kakvu ružnu stvar reći. I gdje god otišo da otišo ja sam uvijek bio prihvaćen kao čovjek a ko god da mi je došo bio je prihvaćen kao čovjek i sad mi je drago što je to tako. Svaka religija ima ljudsko u sebi. Sačuvati ljudsko dostojanstvo, biti čovjek, toga se treba držati. A ne koristiti religiju za neke druge nacionalne stvari.

Religija jeste je važan dio nacionalnog identita, ali da se poštuju zakoni religije, da se poštuju ti zakoni, bili bi opet ljudi. Svaka religija savjetuje čovjeku da bude čovjek, a ne nečovjek, i da se ponaša neljudski. Možda sam što se tiče religije veći patriota nego neki što kažu da jesu.

Što se tiče mog naroda, mislim da je malo takvih koji imaju drugačiji smisao o nacionalnom identitetu sada nego prije rata. Malo je takvih, samo sudbina ih je zadesila. Nije to samo u Republici Srpskoj i u Federaciji je isto tako. Mislim da ljudi praktikuju svoju religiju normalno, ko je to pratio, ko se toga držao sa ljudske strane i sada se sigurno drži. Vjerujem da takvi ljudi ne mogu biti loši ljudi.

Meni je jedina želja obezbjediti djeci da normalno žive, da se normalno školuju negdje gdje ga niko neće pitati ni ko si ni šta si. Što se tiče budućnosti, planiram da idem što dalje sa ovih prostora. Ovde, možda da bude normalno nekada, ali bi to možda djeca od moje djece dočekala.

Ljudi treba da počnu živjeti, normalno raditi, ko želi da se vrati, da se vrati, da mu se to omogući. Ko ne želi, da mu se omogući da ide gdje želi da živi. Mislim da bi manje bilo ispada i eksesa, a budućnost će pokazati, neke nove snage će vjerovatno doći. Ipak je stara Jugoslavija bila najbliža svemu, svi smo fino živili.

Sada je potreban rad. Imamo sve uslove, to govorim i za Federaciju i za Republiku Srpsku. Samo je potreban rad i mudri ljudi koji će dovesti radnike na poso. Što se god manje bave politikom, veći je efekat. Što god se više radi, ekonomski bolje živiš. Nemaš potrebe da razmišljaš o bilo čemu drugom. Djeca normalno idu u školu, na izlet, normalno se družu, normalno spavaju, a ne po ovim daskama. Politika je bolja, prvenstveno mislim da ova nova vlada što je došla, da je korektna vlada i mislim da je pristupačna svakome i spremna na dijalog. Ja mislim da bi ovakve promjene trebale biti i u Federaciji i čak šire. Možda bi tada krenuli već na bolje. Mi htjeli ne htjeli mi ćemo dok je ovih prostora, zavisiti jedni od

drugih, bar što se ekonomije tiče. Malo promijeniti sam režim, da ne bude neki baš centralistički i mislim da bi bili među vodećim državama u svijetu.

Volio bih ako dođe do te knjige, da će to biti ipak život nas običnih ljudi sažet u toj knjizi. I da li je čito onaj od običnih ljudi ili onaj od takozvanih "viših" ljudi, da čita samo kao čovjek. Ako pažljivo pročita, ako bude pažljivo napisana, da rat nikom ništa nije donio dobro. Nema niko da je dobro prošlo u ratu. Nema pobjednika, poraženih nema, svi su gubitnici. I čudi me da svijet do sada nije sagledao sve to, bilo koji ratovi, bilo gdje da su se vodili, u bilo koje vrijeme, svi su na kraju ostali samo gubitnici. Kakav dan pobjede, nema dana pobjede, svaki je bio dan srama. Ako ponovo bude rat, bježat ću sa porodicom pješke dokle mogu.

Rat je bio i prošao. Ja bih samo volio da ljudi, odakle bilo čovjek da je došao, da sagleda neko realno stanje, da vidi da je svak krivac. Sve su strane krive. I da se osuđuju sve strane, zato što su sve strane krive. Danas sutra će se pojaviti isti takvi problemi bilo gdje, a te probleme treba odmah sprječavati, a ne čekati da prođe rat, pa onda rješavati. Rješi ih prije rata, da ne idu nevine žrtve. Rat nije rješenje, odoše nam djeca, odoše nam braća, roditelji.

<< Nazad